

ГЛОСАРІЙ

АДАПТАЦІЯ (від. лат. *adaptatio* – пристосування) – пристосування структури та функцій організмів до умов існування [14, с. 17], у біології – у широкому розумінні – пристосування у процесі еволюції будови, функцій, поведінки організмів до певних умов існування: у вужчому – зміна чутливості органів відчуття в результаті пристосування їх до зміни сили діючих подразників [3, с. 15]. Адаптація – це самоналаштування, яке забезпечує системи, що розвивається, усталеність (стабільність) у даних конкретних умовах зовнішнього середовища [10].

АДАПТАЦІЯ СОЦІАЛЬНА – процес взаємодії особистості чи соціальної групи з соціальним середовищем; включає засвоєння норм та цінностей середовища у процесі соціалізації, а також зміни, перетворення середовища у відповідності з новими умовами та цілями діяльності [15, с. 19].

АДХОКРАТИЧНА КУЛЬТУРА (від латинського вислову *ad hoc* – при нагоді), визначає тимчасову, спеціалізовану та динамічну форму організації. Головна мета адхократії – прискорювати адаптивність, забезпечувати гнучкість та творчий підхід до справи у ситуаціях, для яких характерним є невизначеність, двозначність та перевантаження інформацією. Підкреслюється необхідність надання послуг на передовому рубежі знання. Успіх визначається виробництвом чи наданням унікальних та оригінальних продуктів чи послуг [5, с. 81].

АКСІОМАТИЧНІ ПРИНЦИПИ ЮНЕСКО, що утворюють нерозривне ціле у підґрунті універсального університету ХХІ століття:

1. Універсальність до неї усіх, хто має для цього необхідні здібності, мотивацію та відповідну підготовку на всіх етапах життєвого шляху.
2. Використання різноманітних форм навчання з тим, щоб задовольнити освітні потреби усіх на всіх етапах життєвого шляху.
3. Визнання того, що слід не тільки давати знання, але в першу чергу виховувати. Головна місія полягає у підготовці, вихованні, у розвитку людини у довгостроковій перспективі, а не для короточасних потреб ринку праці сьогодення.
4. Виконання нею функцій охоронця та світоча, що в змозі виявити та запобігти ситуаціям, у яких нехтується істина та справедливість.

5. Її направляюча роль у плані етики під час кризи цінностей.
6. Сприяння становленню культури світу, яка починається з поваги і врахування інтересів та бажань інших, відбивається у будь-якій діяльності, що здійснюється під її егідою.
7. Солідарність вищих навчальних закладів і різних інших інститутів суспільства.
8. Прийняття в підґрунтя її управління взаємодоповнення відповідальної автономії і підзвітності.
9. Намагання надати більш чіткого характеру нормам якості та відповідності.
10. “Сприяння єднанню жінок та чоловіків в умовах солідарної диференціалізації та взаємодоповнення”.

АНАЛІЗ І СИНТЕЗ (від грецького analysis – розклад, розчленування, з’єднання, складання) – діалектично суперечливі процеси мисленого або практичного розчленування на складові частини – аналіз і возз’єднання цілого з частини – синтез. Аналіз і синтез – взаємопов’язані і взаємозумовлені логічні методи наукового пізнання, що виникли на основі практичної діяльності людей, їхнього досвіду. Єдність аналізу і синтезу забезпечує об’єктивне, адекватне відображення дійсності [3, с. 24].

БІФУРКАЦІЙНІ ТОЧКИ – переломні моменти у функціонуванні живих та неживих систем, що пов’язані зі змінами характеру їх традиційного розвитку [6, с. 229].

БІФУРКАЦІЯ (від. лат. bifurcus – двоїння) – двоїння, поділення, розгільювання; ...у педагогіці – поділення старших класів середньої школи на два потоки, направлення в освіті [14, с. 84; 15, с. 143; 3, с. 42]. Біфуркація – це процес розгалуження, що властивий кожній організації системи при досягненні певного порогового стану, кризи університетської системи освіти.

ГІПОТЕЗА (від грецького – основа, припущення) – науково обґрунтоване припущення чи факт, які перебувають поза межами безпосереднього спостереження, або закономірний зв’язок явищ, коли його ще не можна встановити за допомогою наукового доведення... [3, с. 70].

ГНУЧКА МОДЕЛЬ розвитку університету – це така форма організації, яка виділяє частку ресурсів для самооновлення та самовідтворення професорсько-викладацького персоналу.

ГОМЕОСТАЗ (гомео + грецьке stasis – незмінність, стан) – відносно динамічно постійний склад та властивості внутрішнього середовища та сталість основних фізіологічних функцій організму [15, с. 322].

ГОМЕОСТАЗИС (гомео + грецьке stasis – стояння) – фізіологічна сукупність складних реакцій, що застосовують тварини і людина, що спрямовані на усунення чи максимальне обмеження дії різних чинників зовнішнього або внутрішнього середовища, що порушують відносну динамічну незмінність внутрішнього середовища організму [14, с. 140]. Гомеостазис – це процес самозбереження форм у сталості, незмінності організації.

ДЕФІНІЦІЯ (від лат. definitio – визначення) – коротке визначення змісту якогось поняття [3, с. 88].

ДИСИПАЦІЯ (від лат. dissipatio – розсіювання) енергії – перехід енергії упорядкованого руху в енергію хаотичного руху [14, с. 173], розсіювання [15, с. 399].

ДОДАТКОВІ ФУНКЦІЇ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ОСВІТИ:

Соціальна – полягає в тому, щоб сприяти соціальній мобільності та інтеграції різних соціальних груп.

Політична – полягає в тому, що студенти вчать громадянськості та усвідомлюють свої права і обов'язки.

Культурна – полягає в тому, щоб розвивати задатки та естетичне сприйняття. Це вкрай важлива функція, щоб визнавати традиції інших народів і вірувань та водночас вчитися цінувати своє.

Технологічна – полягає у тому, щоб як технологія і засіб формувати багатовимірну відкриту свідомість, здатну до сприйняття, розуміння та творення сучасного технологічного світу.

Інтегративна – полягає в тому, щоб сприяти створенню сучасних форм професійного розвитку й освіти, більш ефективному використанню інформаційних мереж і технологій, формуванню нових ролей і відносин між дослідниками і практиками, управлінню знаннями як інтелектуальним капіталом, об'єднанню інтелектуального і соціального капіталів, проектуванню відповідної інфраструктури, де університет виступає каталізатором, ядром, навколо якого утворюється інтелектуальне середовище, як вищий навчальний заклад нового типу, комплекс чи консорціум, федерація чи асоціація.

Трансформаційна – полягає у тому, щоб сприяти створенню теоретичного і прагматичного клімату для перетворення суспільства у суспільство знання, визначенню функцій і якості, місця і ролі у суспільстві Людини університету, здатної налагодити управління знаннями у суспільстві для забезпечення добробуту, ствердження пріоритету: Людина, родина, добробут, Україна.

ЕКСПАНСИВНА МОДЕЛЬ розвитку університету – це така форма організації, яка зорієнтована на прийом максимально можливої кількості студентів без урахування наявного кадрового та матеріального

забезпечення навчального процесу, що неминуче призводить до зниження якості освітніх послуг, отже, і якості випускників.

ЕТАПИ РОЗВИТКУ СВІТОГЛЯДУ: 1. Після мене – хоч потоп – (XVIII ст.) – *Людвік*; 2. Ми не повинні особливо турбуватися про наступні покоління, оскільки останні не в змозі подбати про нас – (80-ті роки XIX ст.) – *Нобелівський лауреат Фрідріх Август Хайєк*; 3. Ми не повинні залишити після себе менше, ніж отримали самі – (початок XX ст.) – *Д.І. Менделєєв*; 4. Імперативом сталого розвитку людства, право на розвиток існуючих поколінь не за рахунок і без позбавлення наступних поколінь можливості розвитку – (1992 р.) – *Комісія Гру Харлем Брундланд*.

ЕТИКА (від грецького – той, що стосується моралі) – філософська наука, що вивчає мораль, з'ясовує її місце в системі суспільних відносин, досліджує моральні категорії, за допомогою яких виражаються моральні принципи, норми, оцінки, правила поведінки тощо [3, с. 119].

ІДЕЯ (від грецького *idea* – поняття, уява) – думка, загальне поняття, задум [14, с. 187]; форма відображення у думці явищ... [15, с. 481]; (від грецького – вигляд, образ, начало) – форма духовно-пізнавального відображення певних закономірних зв'язків та відношень зовнішнього світу, спрямована на його перетворення. За своєю логічною будовою ідея є форма мислення, різновид поняття, зміст якого своєрідно поєднує в собі як об'єктивне знання про наявну дійсність, так і суб'єктивну мету, спрямовану на її перетворення [3, с. 140].

Ідею інноваційного університету емко характеризує теза: “разом моделюючи, вчимося”, що, на нашу думку, є своєрідним слоганом також і моделі сталого розвитку інноваційної університетської системи освіти.

ІЄРАРХІЧНА КУЛЬТУРА в умовах відносної стабільності зовнішнього оточення характеризується ключовими цінностями успіху – чіткі лінії розподілу повноважень по прийняттю рішень, стандартизовані правила та процедури, механізми контролю та обліку [5, с. 81].

ІМІТАЦІЙНЕ МОДЕЛЮВАННЯ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ОСВІТИ – це моделювання організаційно-педагогічного процесу з багаторазовим відстеженням характеру їх перебігу при різних умовах з наданням можливості студентам практикуватися у віртуальній реальності.

ІННОВАЦІЙНА УНІВЕРСИТЕТСЬКА ОСВІТА має засадничу ознаку – це реформаторський дух, що спирається на врівноваження цілей і засади толерантності, сприятиме не тільки розв'язанню проблем продуктивності, а й відродження демократичних інституцій. Інноваційна університетська освіта має такі ознаки: активний громадський контроль за рівнем якості освіти; докорінна зміна моніторингу стану закладу,

проведення досліджень та розробка стратегічних планів розвитку; активне оперття на ресурси Internet, що утворює “новий рівень функціональності”; активна громадська роль у суспільстві, толерантність та повага, опанування культурною спадщиною; активізація міжуніверситетських зв’язків, розширення асортименту послуг; “командна” культура досліджень на полідисциплінарній основі; втілення методології відповідального формування власних навчальних планів; за результатами студентських наукових досліджень систематичне видання “студентських наукових студій”; всеохоплююча координація діяльності учасників об’єднання, комплексу, консорціуму, що сприятиме усталеному характеру взаємодії; творча співпраця на міжнародному рівні.

ІННОВАЦІЯ – процес, який передбачає не тільки впровадження нових ідей, а й зміну самих механізмів впровадження. Тобто щоб відповідати визначенню “інноваційна університетська система освіти”, остання змушена обрати шлях послідовних, довготривалих та істотних змін: студентів, викладачів, керівників та адміністративного апарату, навчальних та наукових програм, взаємовідносин, і особливо з Міністерством освіти і науки України.

ІНФОРМАЦІЯ (від лат. information – пояснення, викладення) – одне з загальних понять науки; в широкому розумінні – нові відомості про навколишній світ, одержувані в результаті взаємодії з ним. Останнім часом широко використовується в усіх галузях науки, зокрема філософії, психології, педагогіці, соціології, лінгвістиці. У педагогіці і психології – зміст будь-якого повідомлення, дані про щось, які розглядають в аспекті передачі їх у часі й просторі. Щоб акцентувати увагу на суттєвому змісті інформації, часто використовують термін “семантична інформація” – тобто інформація, що має певний сенс, який можна зрозуміти й інтерпретувати за допомогою природної мови в процесі людського спілкування [3, с. 150].

КВАЛІФІКАЦІЯ (від лат. qualis – який за якістю та fasio – роблю) – 1) ступінь професійної підготовки працівника, наявність у нього знань, умінь і навичок, необхідних для виконання ним певного виду роботи. Залежно від кваліфікації працівника спеціальна кваліфікаційна комісія присвоює йому певний тарифний розряд згідно з тарифно-кваліфікаційними довідниками; 2) характеристика певного виду роботи, що встановлюється залежно від її складності, точності й відповідальності. 3) характеристика предмета, явища [3, с. 158].

КЛАНОВА КУЛЬТУРА – характеризується розподіленими усіма цінностями та цілями, згуртованістю, співучастю, індивідуальністю та відчуттям організації як “ми”. В умовах швидких змін оточуючого

середовища, тобто в умовах невизначеності, ефективним засобом координації організаційної діяльності стає впевненість у тому, що всі робітники поділяють одні й ті ж цінності, заповіді та цілі. Успіх у клановій культурі визначається здоровим внутрішнім кліматом та турботою про людей [5, с. 81].

КОЕФІЦІЄНТ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОСТІ (K_i) – один із способів оцінки рівня розвитку інтелекту людини за допомогою психологічних тестів. Обчислюється за формулою

$$K_i = PV/XB \cdot 100,$$

де PV – розумовий вік, XB – хронологічний вік, 100 – співмножник, який використовується для того, щоб усі показники K_i виражалися цілими числами... K_i , який дорівнює 100, вказує на те, що інтелектуальні здібності дитини зростають нормальним темпом, вищий показник – на прискорення інтелектуального розвитку, нижчий, навпаки, – на сповільнення його порівняно з нормою. Розрізняють високий рівень розвитку інтелекту ($K_i = 110-130$), дуже високий ($K_i = 140-160$), середній ($K_i = 90-110$) і низький ($K_i = 60-80$). На першому етапі розвитку тестів інтелекту вважали, що K_i є незмінною характеристикою інтелектуального потенціалу. Однак пізніше теорія “константності K_i ” була спростована. Тепер загальноприйнятою є думка про те, що K_i лишається незмінним лише остільки, оскільки не знають істотних змін умови навчання й виховання дитини [3, с. 168].

КОМАНДА (від. фр. *commande*) – 1) короткий усний наказ командира; 2) тимчасова чи постійна організаційна одиниця (група військовослужбовців), що утворена для виконання визначеної задачі, службових обов’язків чи будь-яких робіт; 3) особистий склад, екіпаж судна; 4) спортивний колектив, що очолює капітан [14, с. 243].

КОНСЕРВАТИВНА МОДЕЛЬ розвитку університету – це така форма організації, коли переважають традиції, але з соціально-економічними змінами у суспільстві, своєчасно не створені відповідні привабливі місця як для студентів, так і для викладачів, а якість випускників не задовольняє потребам установ, замовників.

КОНЦЕПТУАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНА МОДЕЛЬ університетської системи освіти – це багаторівнева система моделювання, своєрідний комплекс, який на структурно-логічному рівні містить усі найбільш важливі компоненти та взаємозв’язки, форма яких визнається станом розвитку науки. Головна мета призначення такої концептуальної моделі полягає у виявленні багатоваріантних шляхів, етапів та умов, цілей та положень, принципів та закономірностей, дотримання яких дозволить забезпечити інноваційний розвиток як

компонентів, так і цілісної університетської системи освіти в реальних ресурсних обмеженнях у регіонах.

КОНЦЕПЦІЯ (від лат. conceptio – розуміння, система) – система поглядів; єдиний, визначаючий замисел, провідна думка наукової праці [14, с. 258]; керівна ідея, провідний замисел; конструктивний принцип [15, с. 633].

КОНЦЕПЦІЯ ПЕДАГОГІЧНА (від лат. conceptio – сукупність, система) – система поглядів на те чи інше педагогічне явище, процес, спосіб розуміння, тлумачення якихось педагогічних явищ, подій; провідна ідея педагогічної теорії [3, с. 177].

КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ РОСТУ університетської системи освіти – їм можна надати математичного виразу та модифікувати для цілей нашого дослідження:

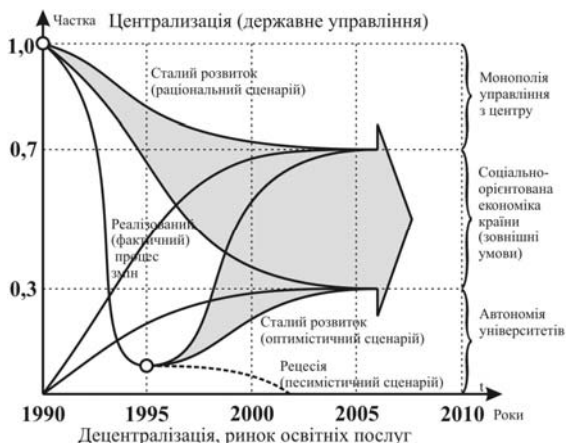
$$I_n \geq I_{n-1} \geq I_{n-2} \geq \dots I_0,$$

де $I_n = i_n/i_0$ – індекс зміни певного показника i_n у n -му періоді порівняно з базовим показником i_0 у базовий період; $I_0 = i_0/i_0 = 1$ – індекс зміни певного показника у нульовому базовому періоді; n – індекс інтервалу спостереження.

КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ
у математичній формі:

$$\frac{1}{3} \left(\frac{I_n + I_0}{I_n + I_0} \right) \leq \frac{I_n}{I_n + I_0} \leq \frac{2}{3} \left(\frac{I_n + I_0}{I_n + I_0} \right) \quad \frac{1}{3} \leq \frac{i_n}{i_n + i_0} \leq \frac{2}{3}$$

та у графічній формі:

КРИТЕРІЙ (від. грецького *kriterion* – спосіб для судження) – ознака, на підставі якої проводиться оцінка, визначення чи класифікація; міра оцінки [15, с. 664].

МЕТА УНІВЕРСИТЕТУ – формування нового рівня світогляду вільної людини традиційним шляхом реалізації потенціалу науки: впровадження у практику досягнень фундаментальної науки через освіту студентів, які несуть ці знання далі у суспільство, на виробництво.

МЕТА УНІВЕРСИТЕТУ – передбачення у свідомості результату, на досягнення якого спрямована діяльність університету, його викладачів, студентів та адміністрації. Єдність місії та мети університету визначають організаційну культуру, забезпечують сталість організаційної ідентичності, що задекларовано, підтримують систему переконань та уявлень.

МЕТАБОЛІЗМ (від грецького *metabole* – зміна) – обмін речовин [14, с. 312], перетворення [15, с. 805]. Метаболізм – це процес обміну енергією або речовиною із зовнішнім середовищем.

МЕТОДОЛОГІЯ – вчення про структуру, логічну організацію, методи та засоби діяльності [15, с. 808].

МЕТОДОЛОГІЯ (від *metod* – метод і *logos* – вчення) – 1) сукупність прийомів дослідження, що застосовуються в якійсь науці; 2) вчення про методи пізнання та перетворення дійсності. Розрізняють: а) часткову методологію – сукупність методів у кожній окремій науці; б) загальну методологію – сукупність більш загальних методів (наприклад, методи педагогіки є одночасно її методами і загальною методологією для часткових дидактик, школо-знавства; в) філософську методологію – систему діалектичних методів, які є найзагальнішими і діють на всьому полі наукового пізнання, конкретизуючись і через загальнонаукову, і через часткову методологію [3, с. 207].

МІНІМІЗАЦІЯ ДИСИПАЦІЇ ЕНЕРГІЇ – це процес відбору з множини можливих сталих станів або рухів, які задовольняють законам збереження цілісності університетської системи освіти, таких, що забезпечують мінімальні витрати, тобто економічно більш привабливі, ефективні. М.М. Моїсєєв визначає цей принцип у вигляді гіпотези: “Якщо у конкретних умовах можливі декілька типів організації матерії, що узгоджуються з іншими принципами відбору, то буде реалізована та структура, яка відповідає мініальному зростанню (або максимальному зменшенню) ентропії. Оскільки зменшення ентропії можливе лише за рахунок поглинання зовнішньої енергії та (або) речовини, то реалізуються ті з можливих (віртуальних) форм організації, які здатні у максимальному ступені поглинати зовнішню енергію та (або) речовину”

[10, с. 28].

МІСІЯ (від лат. *missio* < *mittere* – посилати) – 1) представники держави, що направлені в інші країни з будь-якою спеціальною метою, напр. військова М.; 2) постійне дипломатичне представництво однієї держави в іншій, на чолі якої (на відміну від посольства) стоїть посланець; 3) місіонерська організація; 4) відповідальне завдання, роль, доручення [14, с. 324].

МІСІЯ ІННОВАЦІЙНОЇ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ як комплексу закладів, установ та організацій – це здобуття провідної позиції у сфері освітніх та наукових послуг у регіональному просторі, що слугуватиме основним чинником формування єдності нації, національної згуртованості, провадить національні традиції та спирається на якісне навчання та формування нового покоління особистостей за європейським рівнем освіченості, здатних до глобальної конкуренції на світовому ринку праці, відповідальних та спрямованих на відродження самосвідомості нації, стали розбудову цілісної України шляхом об'єднання особистостей навколо центрів високого рівня освіти у столиці та у регіонах, на утворення умов та свободу реалізовуватися існуючому поколінню та нащадкам.

МІСІЯ УНІВЕРСИТЕТУ – відродження самосвідомості творчої інтелегенції як сьогодення, так і у прийдешньому.

МІСІЯ УНІВЕРСИТЕТУ – чітке усвідомлення призначення університету й оточення, міри їх узгодження.

МОДЕЛІ НАВЧАЛЬНІ (франц. *modele*, від *modulus* – міра, мірило, зразок) – навчальні посібники, які є умовним образом (зображення, схема, опис тощо) якогось об'єкта (або системи об'єктів), який зберігає зовнішню схожість і пропорції частин, при певній схематизації й умовності засобів зображення. Залежно від зображуваних об'єктів моделі навчальні бувають: а) анатомічні, які зображають рослини, тварин, тіло людини; б) технічні – моделі машин і механізмів, приладів, знарядь праці, технічних споруд; в) будівельні – зображення будівель; г) математичні – геометричні фігури й тіла, ілюстрації до математичних теорем і формул тощо [3, с. 213].

МОДЕЛЬ (франц. *modele*, від лат. *modulus* – міра, зразок, норма) – 1) у логіці і методології науки – аналог (схема, структура, знакова система) визначеного фрагмента природної або соціальної реальності, породження людської культури, концептуально-теоретичного утворення і т.п. – оригіналу моделі. Цей аналог служить для збереження і розширення знання (інформації) про оригінал, конструювання оригіналу, перетворення або керування ним. Із гносеологічної точки зору модель – це “представник”, “заступник” оригіналу в пізнанні і практиці. Результати розробки і дослідження моделі за певних умов, що з'ясовуються в логіці і

методології і специфічних для різних областей і типів моделей, поширюються на оригінал. З логічної точки зору подібне поширення засноване на відносинах ізоморфізму і гомоморфізму, що існують між моделлю і тим, що з її допомогою моделюється (ізоморфний або гомоморфний образ деякого об'єкта і є його модель), або на більш загальних відносинах. Одним з них є наступне: система M1 є модель системи M2, якщо існують ізоморфні між собою гомоморфні образи M11 і M21 цих систем (ізоморфізм і гомоморфізм виявляються окремими випадками даного відношення: перший виходить при ототожненні M1 з M11 і M2 з M21, а другий – при ототожненні елементів в одній із наведених пар). Дане відношення, що є, подібно ізоморфізмові, відношенням типу рівності, додає модельному відношенню відносний характер, тому що порушує питання про вибір моделі й оригіналу в залежність від конкретних постановок задач (наприклад, при різних точках зору модель може бути й аерофотознімком місцевості, і самого місцевістю). Ситуація відповідає сформованій в науці практиці – оперуванню терміном “модель”: системи математичних тверджень (аксіом, рівнянь), що служать для опису деякої області (областей) реальних або абстрактних об'єктів у таких науках, як фізика, космологія, математична лінгвістика, математична економіка, кібернетика, називається моделлю, у той час як у логіці і математиці цей термін має протилежний зміст. Під моделлю тут розуміється інтерпретація систем логіко-математичних положень. Вивчення таких інтерпретацій виробляється в логічній семантиці, а також у теорії моделей математичної логіки, де під моделлю розуміють довільну безліч елементів з визначеними функціями і предикатами. Однак незалежно від того, який член відносин аналог – оригінал розглядається як модель, остання завжди виконує пізнавальну роль, виступаючи засобом пояснення, проорокування й евристики [24, с. 374].

МОДЕЛЬ (франц. *modele*, від *modulus* – міра, мірило, зразок) – 1) у широкому розумінні – предмет, явище, система (опис, схема, знак, графік, план, макет, форма тощо), що за певних умов виступає в значенні замітника чи представника якогось іншого предмета, явища чи системи; 2) наукове поняття, пов'язане з методом моделювання. В цьому значенні модель – речова, знакова або уявна (мислена) система, що відтворює, імітує чи відображає принципи внутрішньої організації або функціонування, певні властивості, ознаки чи характеристики об'єкта дослідження (оригіналу), безпосереднє вивчення якого неможливе, ускладнене або недоцільне, і може замінити цей об'єкт у пізнавальному процесі з метою одержання нових знань про нього. Таким чином, відношення “модель – оригінал” не природне, а зумовлене процесом пізнання, і питання про їхнє

співвідношення, ступінь подібності, адекватності є одним з найважливіших і найскладніших у процесі застосування моделі у науковому пізнанні. Спрошене, однобічне моделювання як тотожної оригіналу або як такої, що має мало спільного з ним, не тільки спричиняє хибні наукові результати, а й є джерелом серйозних помилок методологічного характеру, призводить до філософських заблуджень, особливо при моделюванні процесів мислення, інтелектуальної діяльності людини. Лише у значенні певної аналогії з оригіналом при чіткому визначенні їх подібності і відмінності моделі виступає ефективним засобом наукового дослідження. Тому явно чи не зовсім явно побудова (вибір) моделі об'єкта пізнання ґрунтується на теоріях фізичної подібності, фізичної аналогії або систем ізоморфізму і гомоморфізму. Класифікація наукових моделей може здійснюватись на основі різних принципів, критеріїв чи ознак. Так, за фізичною природою моделі поділяються на фізичні, що мають ідентичну з оригіналом природу; предметно-математичні, природа яких відмінна від природи оригіналу, однак математичні формалізми, що їх описують, еквівалентні; знакові – формули, схеми, графіки та інші; уявні (мислені) – умоглядні конструкції, чуттєво-наочні образи тощо. Останнім часом у ролі моделей моделюючих систем дедалі ширше використовуються електронні обчислювальні машини (ЕОМ). Посідаючи істотне місце в арсеналі засобів наукового пізнання, моделі відіграють велику роль в дослідженні складних і різноманітних процесів та явищ мега-, макро- і мікросвіту [25, с. 393-394].

МОДЕЛЬ РОЗВИТКУ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ є формою організаційно-педагогічного відображення певних закономірних взаємозв'язків як між внутрішніми компонентами, так і з зовнішнім світом, що спрямовані на взаємозбагачення; концептуальною формою відображення сутності соціально-педагогічного явища, зміст якого своєрідно поєднує в собі як об'єктивне знання про наявну дійсність, так і суб'єктивну мету, спрямовану на її перетворення, ціль управління змінами; перетворює свідомість учасників науково-навчально-виховного процесу, стає сучасною філософією університетської освіти як оновлення, є основним законом її розвитку.

МОДЕЛЬ РОЗВИТКУ УНІВЕРСИТЕТУ: консервативна – з головним принципом гомеостазису; експансивна – з головним принципом метаболізму; гнучка – з головним принципом адаптації; синергетична – з головними принципами кормчого і доповнення та додатковими – гомеостазису, метаболізму, адаптації.

МОДЕЛЬ СТАЛОГО РОЗВИТКУ – це модель управління змінами з метою постійного та послідовного оновлення університетської освіти через розширення можливостей вибору шляхів та засобів покращення якості освіти, життя учасників науково-навчально-виховного процесу

сьогодення сучасної України, не позбавляючи та не ставлячи під загрозу якісне життя та можливість розвитку наступних поколінь.

МОДЕЛЮВАННЯ – непрямий, опосередкований метод наукового дослідження об'єктів пізнання (безпосереднє вивчення яких з певних причин неможливе, ускладнене чи недоцільне) шляхом дослідження їхніх моделей. Як специфічний пізнавальний прийом, своєрідна форма відображення об'єктивної дійсності моделювання виникло в античному світі одночасно з появою наукового пізнання. Наукові основи моделювання почали закладатися з виникненням точного природознавства – в епоху Відродження. Перший етап його наукового розвитку пов'язаний з генезисом і становленням теорії подібності (Г. Галілей, І. Ньютон та ін.). В епоху науково-технічного прогресу моделювання фактично перетворилося на загальнонауковий метод пізнання, стало ефективним теоретичним і експериментальним засобом дослідження складних процесів і явищ дійсності. Розвитку моделювання особливо сприяла поява кібернетики й електрон-них обчислювальних машин (ЕОМ). Модельному експериментові, особливо модельно-кібернетичному, належить важлива роль у верифікації наукових гіпотез, побудові й розвитку теорій моделювання, широко застосовуючи абстрагування та ідеалізацію, дає змогу виділяти (а потім відтворювати і досліджувати) саме ті параметри, характеристики чи властивості модельованих об'єктів, які безпосередньо підлягають пізнанню. Метод моделювання надзвичайно розширює можливості наукового пізнання, оскільки дозволяє наочніше уявляти досліджувані явища, “наближувати” їх, змінювати реальний режим їх протікання, усувати шкідливий вплив супровідних сторонніх факторів. Структура процесу моделювання включає такі основні етапи: постановку проблеми, побудову (вибір) моделі, її дослідження, екстраполяцію одержаних результатів на оригінал. Теоретичну основу моделювання становлять теорія фізичної подібності, що служить основою фізичного моделювання, при якому модель і оригінал мають однакову фізичну природу; теорія фізичної аналогії, що становить основу предметно-математичного моделювання, коли модель і оригінал відрізняються матеріальним субстратом, але мають еквівалентний математичний опис; теорія систем ізоморфізму й гомоморфізму, що лежить в основі знакового моделювання, яке зводиться до оперування знаковими моделями (формулами, знаками тощо) за певними фіксованими системами закінчених правил. Особливо важливу роль у науковому пізнанні відіграє такий вид знакового моделювання, як логіко-математичне, зокрема інформаційне, моделювання, що здійснюється засобами математики, математичної логіки і кібернетики. В практиці наукового пізнання зустрічається також мислене моделювання,

яке полягає в мисленому оперуванні чуттєво-наочними образами, змоглядними конструкціями, схемами, системами суджень тощо. Наведена класифікація, звичайно, досить умовна. Класифікація моделювання може здійснюватися за іншими критеріями чи принципами [25, с. 393-394].

МОДЕЛЮВАННЯ, метод дослідження об'єктів пізнання на їхніх моделях; побудова і вивчення моделей реально існуючих предметів і явищ (органічних і неорганічних систем, інженерних пристроїв, різноманітних процесів – фізичних, хімічних, біологічних, соціальних) і об'єктів, що конструюються для визначення або поліпшення їхніх характеристик, раціоналізації способів їхньої побудови, керування ними і т.п. Форми моделювання різноманітні і залежать від сфери застосування моделювання та від моделей, що використовують. За характером моделей виділяють предметне і знакове (інформаційне) моделювання.

Предметним називають моделювання, у ході якого дослідження ведеться на моделі, що відтворює визначені геометричні, фізичні, динамічні або функціональні характеристики об'єкта моделювання – оригіналу; в окремому випадку аналогового моделювання, коли оригінал і модель описуються єдиними математичними співвідношеннями (наприклад, однаковими диференційними рівняннями), електричні моделі використовуються для вивчення механічного, гідродинамічного, акустичного та інших явищ. При знаковому моделюванні моделями служать схеми, креслення, формули, пропозиції в деякому алфавіті (природної або штучної мови) і т.п. Найважливішим видом такого моделювання є математичне (логіко-математичне) моделювання, вироблене виразними і дедуктивними засобами математики і логіки. Оскільки дії зі знаками завжди тією чи іншою мірою пов'язані з розумінням знакових конструкцій і їхніх перетворень, побудова знакових (інформаційних) моделей або їхніх фрагментів може замінитися уявно-наочним представленням знаків або операцій над ними (уявне моделювання). За характером тієї сторони об'єкта, що піддається моделюванню, розрізняють моделювання його структури і моделювання його поведінки (функціонування процесів, що в ньому протікають і т.п.). Це розрізнення набуває чіткого сенсу в науках про життя, де розмежування структури і функції систем живого належить до числа фундаментальних методологічних принципів дослідження, і в кібернетиці, що робить акцент на моделювання функціонування систем.

Поняття моделювання є гносеологічною категорією, що характеризує один з важливих шляхів пізнання. Можливість моделювання, тобто переносу результатів, отриманих у ході побудови і

дослідження моделей, на оригінал, заснована на тому, що модель у визначеному змісті відображає (відтворює, моделює) які-небудь його сторони; для успішного моделювання цих сторін важлива наявність відповідних теорій або гіпотез, що, будучи досить обґрунтованими, вказували б на рамки припустимих при моделюванні спрощень.

Моделювання завжди застосовується разом з іншими загальнонауковими і спеціальними методами; особливо тісно воно пов'язано з експериментом. Вивчення якого-небудь явища на його моделі (при предметному, аналоговому, знаковому моделюванні, моделюванні на ЕЦОМ) є особливим видом експерименту – модельний експеримент, що відрізняється від звичайного експерименту тим, що в процес пізнання включається “проміжна ланка” – модель, що є одночасно і засобом, і об'єктом експериментального дослідження, що заміняє оригінал. У важливому окремому випадку такого експерименту – у модельно-кібернетичному експерименті – замість “реального” експериментального оперування з досліджуванним об'єктом знаходять алгоритм (програму) його функціонування, що і виступає як модель.

Моделювання обов'язково припускає використання процедур абстрагування й ідеалізації. Ця риса моделювання особливо істотна в тому випадку, коли предметом моделювання є складні системи, поведінка яких залежить від великого числа взаємозалежних чинників різної природи. У ході пізнання такі системи відображаються в різних моделях, що доповнюють одна одну. Більш того, виникають ситуації, коли створюються суперечні моделі того самого явища; ці протиріччя можуть “зніматися” у ході розвитку науки (і потім з'являтися при моделюванні на більш глибокому рівні). Наприклад, на визначеному етапі розвитку теоретичної фізики при моделюванні фізичних процесів на “класичному” рівні використовувалися моделі, що припускають несумісність корпускулярних і хвильових представлень; ця суперечливість була переборена створенням квантової механіки, в основі якої лежить теза про корпускулярно-хвильовий дуалізм фізичної реальності.

Моделювання глибоко проникає в теоретичне мислення і практичну діяльність. Це не тільки один із засобів відображення явищ і процесів реальності, але і критерій перевірки наукових знань, здійснюваної безпосередньо або за допомогою встановлення відношення розглянутої моделі до іншої моделі або теорії, адекватність якої вважається практично обґрунтованою. Застосовуване в органічній єдності з іншими методами, моделювання служить поглибленню пізнання, його рухові від відносно бідних за інформацією моделей до моделей, що повніше розкривають сутність досліджуваного об'єкта [24, с. 373].

МОДЕЛЮВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРОЦЕСІВ ТА СИСТЕМ – це засіб існування знання, єдиний процес навчання та дослідження, визначення, крім відомого, ще і невідомого знання, яке здобувається завдяки створенню умов, нових цілей та виміру в процесі використання моделей та їх доповнення, освітня технологія і власне саме зміст, який студенти повинні засвоїти. Моделювання в університетській освіті – це модерна, високоефективна та продуктивна, інноваційна форма пізнання.

ОРГАНІЗАЦІЙНА КУЛЬТУРА – це набір цінностей, заповідей та принципів, стрижневі атрибути, що досить довго залишаються незмінними і які характерні для організації та її персоналу [5, с. 204].

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КЛІМАТ – це характерні рамки відношень, відчуттів, ставлень та сприйняття особистостями, що можуть змінюватися досить швидко та кардинально. Поняття “клімат” базується на індивідуальному сприйнятті, яке може змінюватися разом зі змінами ситуації та виникненням нової інформації. Про культуру мова йде як про неявні, частіше непомітні аспекти життя організації, а клімат визначається через більш очевидні та досяжні для спостереження атрибути. Запропонована К.С. Камероном та Р.Е. Куінном методологія оцінки зорієнтована на визначення того, “який порядок речей” в організації, а не того, як індивіди цей порядок відчувають” [5, с. 204].

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОГО УСТРОЮ УНІВЕРСИТЕТУ:

Різноманіття – неминуче веде до свободи слова. Без цього гуманітаризація неможлива. Потрібно з самого початку усвідомлювати, що свобода слова – це свобода також і “глупого” і недобррозичливого слова. Потрібне середовище для відкритих дискусій, терпимості по відношенню до інших точок зору. В сучасному університеті потрібно підтримувати атмосферу нетерпимості лише по відношенню до нетерпимості, націоналістичних уявлень, екстремізму будь-якого роду, до дешевих популістських лозунгів, містичних цінностей масової культури.

Наукового аналізу до всіх без винятку предметів. Сучасний університет – це середовище, осередок дослідників, а не місце для ловців душ. Основа університетського життя – це науковий аналіз, а не проповідь, студенти та професори – це учні, що весь час вчать разом у динамічному суспільстві, а не паства.

Індивідуальна відповідальність кожного з викладачів за якість навчальних курсів, коли до навчального процесу допускаються лише автор-ські курси. Кожний з викладачів складає свою, індивідуальну, програму курсу. Тому його успіх чи невдача цілком і повністю залежать від

нього самого. Саме це, свобода вибору та особиста відповідальність за прийняття рішень, утворюють нову продуктивну модель системи гуманітарної освіти, що об'єднує зовсім різних фахівців, які мають діаметрально протилежні погляди, у єдине об'єднання інтелектуалів, вищу школу нового типу.

Забезпечення свободи вибору як навчальних курсів та викладачів, так і послідовності їх опанування, відсутність “принудиловки” як невід’ємна умова успіху і яка у рівній мірі необхідна і студенту, і викладачеві. Неможливо примусити ефективно навчати студента тому, що йому не цікаво. Більш того, всі студенти прийшли з різних шкіл, навчалися та формувалися у різних умовах, але всі вони – студенти, які навчаються разом на потоці.

ПАРАДИГМА ДИНАМІЧНИХ ЗМІН (через вісім уроків, які пов’язані між собою, і жоден з них окремо не може бути корисним):

1. Не можна керувати значущими процесами (Чим складніша зміна, тим менше ми можемо на неї впливати).
2. Зміна – це подорож, а не схема (Зміна нелінійна, перевантажена непевністю і захопленням, а часом і нестерпна).
3. Проблеми – наші друзі (Проблем не уникнеш, і ми не можемо вчитись без них).
4. Бачення та стратегічне планування прийдуть згодом (Незріле бачення і планування навпомацки).
5. Індивідуалізм та колективізм повинні мати однакову силу (Немає єдиного вибору між ізоляцією та колективним мисленням).
6. Не діє ані централізація, ані децентралізація (Потрібні обидві стратегії – згори донизу і знизу догори).
7. Зв’язок із мирним середовищем обов’язковий для успіху (Найкращі організації вчать зовні так само, як і всередині).
8. Кожен є носієм змін (Зміни є надто важливими, щоб залишати їх на експертів. Особисті думки і майстерність – ось вищий захист) [26, с. 240 - 241].

ПЕДАГОГІЧНА СИНЕРГІЯ – це трансфер існуючих положень, принципів, моделей та систем цінностей, показників та індикаторів, критеріїв оцінки з різних галузей застосування до педагогіки і, як слідство, відкриття нових сфер застосування наявних рішень, досягнень. Завдяки педагогічній синергії в умовах перехідної економіки України стає можливим впровадження концептуальної організаційно-педагогічної моделі сталого розвитку університетської освіти. Завдяки педагогічній синергії зростає ефективність діяльності університетської освіти, відбувається розвиток-розширення можливостей вибору внаслідок поєднання, інтеграції, злиття окремих компонентів в єдину систему.

Досягається сталий розвиток. Педагогічна синергія в ринкових умовах – це додаткові форми, види освітніх послуг на одному або декількох ринках. Це перша, або основна, друга та післядипломна, заочна та дистанційна, додаткова та індивідуальна, паралельна та неперервна освіта, різноманіття форматів освіти [9].

ПЕРСОНАЛ (від лат. personalis – особистий) – особистий склад установи, підприємства чи частина цього складу, що являє собою групу за професійними чи іншими ознаками... [14, с. 383].

ПОЛОЖЕННЯ UNDP ПО КОНЦЕПЦІЇ ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ [22]:

Рівність – споконвічно усі люди повинні мати рівні можливості, що не залежать від статі, раси, національності, класової приналежності, походження, місця проживання, рівня добробуту і таке інше.

Продуктивність – усі люди повинні мати можливість підвищувати продуктивність своєї діяльності, повноцінно брати участь у процесі формування доходу та працювати за справедливую грошову винагороду.

Сталість – доступ до можливостей має бути забезпечений не тільки нинішнім, а й майбутнім поколінням за рахунок усіх форм фізичного, людського та природного капіталу.

Розширення можливостей – розвиток має здійснюватися зусиллями людей, а не тільки в інтересах людей. Розширення

С	Пріоритети сталого розвитку управління університетом	Межі чи співвідношення	
		За ЛЕТІ	За МДГУ
С ₁	<u>Навчально-виховний процес</u> Науково-дослідна діяльність	<u>0,1</u> 0,9	<u>0,3</u> 0,7
С ₂	<u>Регіональний</u> <i>ринки освітніх</i> <u>Національний та міжнародний</u> <i>та наукових послуг</i>	<u>0,2</u> 0,8	<u>0,3</u> 0,7
С ₃	<u>Централізація</u> <i>управління</i> <u>Децентралізація</u>	<u>0,3</u> 0,7	<u>0,4</u> 0,6
С ₄	<u>Консерватизм</u> <i>діяльності</i> <u>Диверсифікація</u>	<u>0,6</u> 0,4	<u>0,4</u> 0,6
С ₅	<u>Реактивне</u> <i>управління</i> <u>Випереджаюче</u>	<u>0,2</u> 0,8	<u>0,3</u> 0,7
С ₆	<i>Управління</i> <u>неперервним розвитком</u> <u>системою контролю</u>	–	<u>0,7</u> 0,3

ПРОБЛЕМА (від грецького *problema* – задача, утруднення) – в широкому розумінні складне теоретичне або практичне питання, що потребує розв’язання, вивчення й дослідження; в науці – суперечлива ситуація, що виступає у вигляді протилежних позицій в поясненні будь-яких явищ, об’єктів, процесів і потребує адекватної теорії для її розв’язання. Формою стислого виразу проблеми, як правило, є питання або система їх [3, с. 271].

РИНКОВА КУЛЬТУРА – характеризується налаштуванням на проведення операцій з клієнтами в умовах зростаючої конкуренції з метою досягнення конкурентних переваг. Стрижневі цілі ринкової культури – це конкурентоспроможність та продуктивність. Характерним для успіху стає зрушення самозадоволеної та самовпевненої ієрархічної культури організації до культури, якій властива налаштованість на споживача, підвищення корпоративної конкурентоспроможності, тобто до ринкової культури. Успіх визначається у термінах ринкової долі та проникнення на ринки [5, с. 81].

РОЗВИТОК – специфічний процес зміни, результатом якого є виникнення якісно нового, поступальний процес сходження від нижчого до вищого, від простого до складного. Механізм становлення нового, джерело й загальна спрямованість розвитку визначаються об’єктивними законами. Наукою про загальні закономірності розвитку природи, суспільства й людського мислення є матеріалістична діалектика, яку В.І. Ленін визначав як найбільш глибоке й всебічне вчення про розвиток (див. Повне збір. тв., т. 26, с. 47). Глибина і всебічність цього вчення полягають у розкритті діалектично суперечливої природи розвитку як єдності перервності і безперервності, поступовості і стрибка, кількісних і якісних змін. Протиставляючи діалектичну та метафізичну концепції розвитку, Ленін писав: “Дві основні... концепції розвитку (еволюції) є: розвиток як зменшення і збільшення, як повторення; розвиток як єдність протилежностей... При першій концепції руху лишається в тіні саморух, його рухова сила, його джерело, його мотив (або це джерело переноситься назовні – бог, суб’єкт etc). При другій концепції головна увага спрямовується саме на пізнання джерела “само”руху. Перша концепція мертва, бліда, суха. Друга – життєва. Тільки друга дає ключ до “саморуху” всього сущого; тільки вона дає ключ до “стрибків”, до “перерву поступовості”, до “перетворення в протилежність”, до знищення старого і виникнення нового” (там же, т. 29, с. 299). Діалектичне вчення про розвиток не сумісне з метафізичними крайностями – плоским еволюціонізмом, який не визнає стрибків у розвитку, і т.зв. теорію катастроф, яка заперечує закономірну еволюційну підготовку стрибків. Стосовно суспільного розвитку ці

метафізичні крайності становлять філософську основу реформізму й анархізму, правоопортуністичні відмови від революційного перетворення суспільства, лівацького екстремізму. Діалектичне вчення про розвиток розкриває безпідставність різних буржуазних концепцій, які в кінцевому підсумку спрямовані на заперечення соціального прогресу, історичної необхідності переходу від капіталізму до соціалізму. Діалектичний принцип розвитку методологічно орієнтує на наукове пізнання й практичне розв'язання об'єктивних суперечностей, на творчий пошук шляхів боротьби за прогресивний розвиток людства [25, с. 587-588].

РОЗВИТОК – це зміни, які пов'язані з оновленням, з виникненням нового якісного стану, з розширенням структурно-функціональної сутності, з розширенням можливостей вибору.

РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ – процес формування особистості як соціальної якості індивіда в результаті його соціалізації і виховання. Маючи природні анатоμο-фізіологічні передумови до становлення особистості, дитина в процесі соціалізації вступає у взаємодію з навколишнім світом, оволодіваючи досягненнями людства. Оволодіння дійсністю у дитини реалізується в її діяльності за допомогою дорослих, тим самим процес виховання є провідним у розвитку її особистості. Розвиток особистості відбувається в діяльності, яка керується системою мотивів, притаманних даній особистості. Як передумова й результат розвитку особистості виступають потреби [3, с. 289].

РОЗВИТОК УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ОСВІТИ означає приведення її у відповідність до нових суспільних вимог та норм, закономірностей та тенденцій розвитку ХХІ століття. Саме для століття сталого розвитку потрібна поява нових, інноваційних моделей, а точніше – моделей сталого розвитку інноваційної університетської системи освіти, неперервної випереджаючої освіти. Моделей, які спираються на національні та регіональні відмінності та здобувають своє особисте обличчя, що досягається зусиллями, синергією вільного творчого колективу особистостей.

СВІТОГЛЯД – форма суспільної самосвідомості людини, через яку вона сприймає, осмислює та оцінює навколишню дійсність як світ свого буття й діяльності, визначає і сприймає своє місце й призначення в ньому. У світогляд входять узагальнені уявлення про світ і саму людину, про спрямованість ходу подій у світі, про смисл людського життя, історичну долю людства тощо, а також система переконань, принципів та ідеалів. Світогляд формується внаслідок практичного освоєння духовної культури суспільства (науки, літератури, мистецтва), пануючих у ньому політичних, моральних, естетичних, правових, релігійних (або

атеїстичних), філософських та інших поглядів, а також духовних почуттів – громадянських, моральних, естетичних тощо, на які спираються віра й переконаність у реальності відповідних громадянських, моральних, естетичних і пізнавальних ідеалів, надія на їхнє здійснення. Формування наукового світогляду в учнів є найважливішим завданням усієї навчально-виховної роботи школи [3, с. 299].

СВОБОДА – це критеріальна ознака якості університетської системи освіти.

СИМУЛЯЦІЯ – це процес імітації реального середовища з метою передбачення різноманітних аспектів його поведінки. Найважливішим є те, що симуляція робить студента гнучкішим до змін, вчить, як управляти ними і яким чином їх генерувати [18, с. 56, 61].

СИНЕРГЕТИЧНА МОДЕЛЬ розвитку університету – це така форма організації, яка залучає до співпраці весь творчий потенціал із зовнішнього середовища до науково-навчально-виховної діяльності, до забезпечення інноваційної форми організації навчального процесу.

СИНЕРГІЗМ, СИНЕРГІЯ (від. грец. *synergeia* – співпраця, співдружність) – комбінована дія двох чи декількох речей, що характеризується тим, що ця дія перевищує дію, яку чинить кожен компонент окремо [14, с. 467]. Синергія каталізує, з'єднує і вивільняє величезну енергію, приховану в людях. Власне, синергія – це коли ми можемо точно сказати, що ціле більше суми своїх частин, а зв'язок між частинами цілого і є складовою цього цілого [13, с. 1].

СИНЕРГІЯ – зростання ефективності діяльності внаслідок поєднання, інтеграції, злиття окремих частин в єдину систему за рахунок так званого системного ефекту [13, с. 1].

СИНЕРГІЯ – найулюбленіший принцип природи, а в ній, як завжди, – управління на найтоншому і найорганізованішому рівні... Синергія – це рух, що базується на законах еволюції і самоорганізації. Її провідна дія – приводити будь-яку систему до простих понять, виявляти взаємодію між ними, а не описувати систему як звичайну суму простих і незалежних об'єктів [21, с. 1].

СИНЕРГІЯ у контексті нашого дослідження – це також процес реакції університетської освіти на вплив одразу багатьох чинників. Реакції університетської освіти, що характеризується більшим ефектом, ніж тим, що чинить сума впливу, який вносить кожний з чинників окремо. Отож, вплив має синергетичний характер, що викликає ланцюгову послідовність дій інших явищ. *Synergetikos* від грецького – узгоджено діючи [11, с. 153].

СИНЕРГІЯ ТЕХНОЛОГІЧНА – трансфер технологій з однієї сфери застосування до іншої і, таким чином, відкриття нових ринків

застосування наявних технологій. Завдяки технологічній синергії нові прибуткові ринки можуть бути захоплені без дорогого виведення на ці ринки нових продуктів [13, с. 1].

СИСТЕМА – 1. Порядок, зумовлений правильним, планомірним розташуванням і взаємним зв'язком частин чого-небудь; продуманий план; заведений, прийнятий порядок. Система участі заснована на використанні акціонерної форми підприємств; полягає у купуванні головною компанією контрольного пакета акцій іншої компанії, яка, в свою чергу, підпорядковує собі ще одну компанію, внаслідок чого створюється багатоступеневий взаємозв'язок більшої кількості підприємств з головною компанією.

2. (*бот., зоол.*) Класифікація.

3. Форма організації, будова чого-небудь (державних, політичних, господарських одиниць, установ і т. ін.); форма суспільного устрою; формація.

4. Сукупність яких-небудь елементів, одиниць, частин, об'єднаних за спільною ознакою, призначенням. Сукупність природних і штучних водойм.

5. Сукупність принципів, які є основою певного вчення; сукупність способів, методів, прийомів здійснення чого-небудь; система управління.

6. Будова, структура, що становить єдність закономірно розташованих та функціонуючих частин; технічний комплекс, що складається із взаємозв'язаних споруд, механізмів, машин і т. ін.; марка, тип, конструкція яких-небудь машин, їх частин і т. ін.; система парашута; сукупність предметів, пристроїв і т. ін. однакового призначення; сукупність господарчих одиниць, установ, об'єднаних організаційно; система охорони здоров'я. Модульна система. Система газопостачання.

7. (*геол.*) Сукупність верств гірських порід, що характеризується певними викопними фауною і флорою [2, с. 1126].

СИСТЕМА (від грецького – поєднання, утвір) – сукупність визначених елементів, між якими існує закономірний зв'язок чи взаємодія. Системи це окремі предмети або явища реальної дійсності, мислення і пізнання, які складаються з реально виділених частин, об'єднаних в єдине ціле. Тому найважливішими рисами системи є розчленованість і цілісність. Сукупність якісно визначених елементів становить зміст системи, сукупність закономірних зв'язків між елементами – внутрішню форму, або структуру, системи. Природа складових елементів і характер структури системи найрізноманітніші. Системи можуть утворювати окремі тіла, явища, процеси, що вступають

між собою у взаємодію, обмінюються енергією, виконують спільну функцію тощо, а також окремі думки наукового положення, абстрактні об'єкти, між якими встановлені певні співвідношення, відношення вивідності, підпорядкування, послідовності тощо. За характером елементів і структури виділяють різні види системи. Найпоширенішим є поділ системи на матеріальні, що існують в об'єктивній реальності, та ідеальні, що відображають об'єктивний світ і є виразом людської свідомості. Матеріальні системи включають в себе системи неорганічної природи (фізичні, геологічні, хімічні та інші) і живі системи (клітини, найпростіші і високорозвинені організми, популяції, біологічні види, екологічні системи). Особливим класом матеріальних систем є система соціальна. Ідеальними системами є поняття, гіпотези, теорії, лінгвістичні та логічні побудови тощо. За кількістю елементів розрізняють прості і складні системи, за характером зв'язків – динамічні і стохастичні тощо. Окремі предмети і явища можуть являти собою цілі ієрархії систем. Так, тваринний організм в одному відношенні є системою клітин, у другому – системою тканин, у третьому – системою органів. Водночас предмет, що сам є системою, може бути елементом системи вищого рівня. Так, тваринний організм є елементом популяції. В сучасній науці дослідження систем різних видів і класів проводиться в межах системного аналізу, різних спеціальних теорій систем, у кібернетиці, системотехніці тощо. Існує тенденція до створення загального вчення про системи, тобто загальних теорій систем. Яскравим прикладом наукового дослідження складних систем є здійснений К. Марксом у “Капіталі” аналіз буржуазного суспільства. На сучасному етапі розвитку пізнання поняття “система” набуло важливого пізнавального значення. Це поняття, наприклад, становить основу вивчення проблем управління і керування, проблем автоматизації виробництва тощо. Неопозитивізм, ідеалістично витлумачуючи тенденцію до широкого використання поняття “система” в науці, намагається зобразити її як виникнення нової методології наукового пізнання, але це суперечить дійсній практиці розвитку науки. Методологічною основою сучасного наукового пізнання є матеріалістична діалектика, яка й визначає справжнє місце поняття “система” в конкретній методології сучасної науки [25, с. 626-627].

СИСТЕМА ОСВІТИ – існуюча в масштабі країни структура освітньо-виховних закладів. До неї входять ясла, дитячі садки, загальноосвітні і професійні школи, позашкільні установи, вищі навчальні заклади. Часто до системи освіти належать також різні навчальні заклади для дорослих, культосвітні установи. Основу системи складають початкова (або елементарна), середня й вища освіта. Тривалість початкового навчання в різних країнах коливається від 5 до 9

років. В Україні цьому шаблеві відповідає дев'ятирічна (основна) школа. Середню освіту дають школи з чотири-шестирічним строком навчання; вищу – університети, інститути, вищі технічні училища, деякі коледжі та інші навчальні заклади із строком навчання від 4 до 6, а іноді й до 7 років. Існує кілька систем управління освітою, які історично склалися в різних країнах, – централізована, децентралізована і змішана. При першій освітою відає центральний державний орган – Міністерство освіти в центрі і його органи на місцях. Така система управління чітко виражена у Франції, Бельгії, Італії, країнах Латинської Америки. Держава тут фінансує систему освіти, відає обов'язкові програми, підручники, інструкції, затверджує єдині вимоги для одержання атестата про середню освіту, керує підготовкою й підбором учителів. Децентралізована система характеризується тим, що керівництво освітою перебуває в компетенції місцевих органів влади, а стан шкіл значною мірою залежить від самодіяльності населення. Така система склалася в Англії, Норвегії, Швеції, США. Для змішаної системи управління освітою, яка існує в Індії, Пакистані, Новій Зеландії тощо, характерним є розподіл функцій між центральними й місцевими органами влади [3, с. 304].

СТАЛИЙ РОЗВИТОК – це процес врахування потреб у розвитку як людини, так і природи, зовнішнього середовища, не за рахунок один одного, а за рахунок технологій, що не передбачають, не утворюють відходи; відмовлення від поглинання ресурсів, які не поновлюються.

СТАЛИЙ РОЗВИТОК УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ – це процес, який забезпечує зміни університету з упередженням запитів у регіоні, не порушуючи його безпеки, та приводить до підвищення якості діяльності як діючої університетської спільноти, так і її майбутніх поколінь.

СТАЛИЙ РОЗВИТОК УНІВЕРСИТЕТУ ШЛЯХОМ:

- підсилення гуманізації всіх відношень між людьми на всіх рівнях університетської системи освіти знизу догори;
- перетворення справи керівництва та управління зі сфери користолюбства та безвідповідальності у сферу наукового, високопрофесійного управління;
- зупинення маніпулювання громадською свідомістю в особистих цілях введенням контролю з боку громади над засобами масової інформації;
- створення психологічних умов для об'єднання людей, для їх кооперації у всіх сферах університетської діяльності для запобігання розриву та втрати покоління в ланцюзі передачі знань, умінь та навичок наукової та педагогічної роботи;
- звуження сфери дій ніким не контрольованої негативної

активності людей, їх груп;

- поширення сфери дій в університетському середовищі позитивної активності людей, їх груп.

СТРУКТУРА (лат. *structura* – будівля, розташування) – взаємозв'язок, взаєморозташування складових частин; будівля, пристрій чого-небудь [24, с. 347].

СТРУКТУРА – сукупність стійких зв'язків об'єкта, що забезпечують його цілісність і тотожність самому собі, тобто збереження основних властивостей при різних зовнішніх і внутрішніх змінах.

У сучасній науці поняття структури звичайно співвідноситься з поняттями системи й організації. Хоча єдиної точки зору на співвідношення цих понять немає, однак у більшості випадків як найбільш широке з них розглядають поняття системи, що характеризує всю безліч проявів деякого складного об'єкта (його елементи, будівля, зв'язки, функції і т.д.). Структура виражає лише те, що залишається стійким, відносно незмінним при різних перетвореннях системи; організація ж містить у собі як структурні, так і динамічні характеристики системи, що забезпечують її спрямоване функціонування.

Істотна роль структурних зв'язків і відносин приводить до того, що в цілому ряді наукових задач вивчення структури виступає як глобальна проблема. Нерідко це дає привід неправомірно протиставляти структуру об'єкта іншим його характеристикам (найчастіше – його історії) і таким чином фактично абсолютизувати однобічний підхід до об'єкта. У дійсності ж структурний і історичний підходи не виключають один одного, оскільки кожний з них орієнтує на дослідження особливого типу зв'язків. Тому, з одного боку, цілком правомірна постановка питання про самостійне вивчення для визначених цілей або структури об'єкта (наприклад, у ряді задач екології, мовознавства, соціології), або його історії (коли безпосереднім предметом дослідження виступають процеси розвитку об'єкта). З іншого боку, структурне й історичне дослідження не розділені між собою принциповим бар'єром: вивчення структури на деякому етапі неминує приводить до необхідності пізнання і законів її зміни, т.с. історії даної структури, а вивчення історії здобуває строгий науковий характер лише остільки, оскільки в ньому вдається розкрити структуру об'єкта, що розвивається, і структуру самого процесу розвитку. Саме такий характер органічного взаємозв'язку історичного і структурного підходів носило вивчення К. Марксом законів історії суспільства.

Діалектичний матеріалізм розглядає категорію структури як одну з

важливих у сучасному пізнанні, але яка розкриває свій евристичний зміст лише в тісному зв'язку з усією системою категорій діалектики [1, с. 598-599].

СТРУКТУРА (лат. *structura* – будова, розміщення, порядок) – спосіб закономірного зв'язку між складовими частинами предметів і явищ об'єктивного світу, мислення та пізнання; сукупність істотних відношень між компонентами всередині цілого; внутрішня будова чого-небудь. Найчастіше структуру розглядають як властивість тих предметів і явищ, які становлять системи. В цьому розумінні структуру якоїсь системи одержують шляхом фіксації істотних, відносно стійких зв'язків між її компонентами, частково або повністю абстрагуючись від якісних характеристик цих компонентів. Структура є законом існування та функціонування системи, забезпечує збереження її основних властивостей при різноманітних змінах. Внаслідок відносної незалежності зв'язків від якісних характеристик елементів та сама структура може виступати як спосіб організації найрізноманітніших систем, а тому вона є виявом спільності, подібності часто якісно дуже різнорідних систем. Структури поділяються: за сферою існування – на матеріальні (фізичні, біологічні тощо) та ідеальні (психічні, пізнавальні); за характером зв'язку – на порядкові, композиційні, топологічні; за роллю – на субстанціональні та функціональні; за багатоманітністю зв'язків – на прості і складні тощо. Особливим типом складної структури є структура соціальна, яка виражає властиві даному суспільству спосіб виробництва, розподіл праці, взаємовідносини класів та інших соціальних груп, форми політичної організації, явища духовної культури. В якісному відношенні структури вивчаються природничими і суспільними науками, абстрактні структури, що охоплюють найзагальніші риси об'єктів, – математикою, логікою, кібернетикою. У зв'язку з широким застосуванням поняття “структура” набуло важливого методологічного значення. Воно, зокрема, є основою методу моделювання, умовою екстраполяції різних способів розв'язання задач з одних галузей науки на інші, є одним з центральних у системному аналізі та структурно-функціональному аналізі. В сучасній буржуазній філософії існує тенденція до перебільшення ролі структури у науці. Перекручуючи зміст поняття “структура”, ідеалізм намагається надати йому статусу основи методології сучасного наукового пізнання, особливо пізнання суспільних явищ. Спростовуючи ці ідеалістичні уявлення, об'єктивно наукове розуміння структури дає діалектичний матеріалізм [25, с. 667-668].

СТРУКТУРА ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ – це побудова навчання як різновиду людської діяльності. Вона включає такі взаємопов'язані елементи: цільовий, стимулюючо-мотиваційний, змістовий, діяльнісно-

операційний, емоційно-вольовий, контроль-регулюючий, оцінково-результативний [3, с. 322].

СТИЛЬ – відносно стійка сукупність характерних і повторюваних рис людини, які виявляються у її мисленні, поведінці, спілкуванні. Стил ь виробляється в ході теоретичного і практичного освоєння людьми навколишньої дійсності і передбачає, з одного боку, гнучке пристосування до неї, а з другого – її революційну зміну. У стилі відбиваються потенції, схильності, здібності, характерологічні риси, звички особистості. Розрізняють стиль мислення і поведінки окремого індивіда (індивідуальний стиль), а також стиль поведінки групи, колективу [3, с. 320].

УНІВЕРСИТЕТСЬКА ОСВІТА – це соціально-педагогічний процес, в основу якого покладено принципи: гуманізації, демократизації, гуманітаризації, універсалізації та фундаменталізації, випереджаючого характеру, органічної єдності навчання з фундаментальними дослідженнями, навчання на рівні переднього краю розвитку науки, конкуренції та синергії, кормчого, єдності та неподільності прав людини, толерантності, індивідуалізації, навчання “досвідом через досвід дослідження для досвіду”, неперервності, для усіх, крізь усе життя, трьох свобод: швидкого і вільного обміну педагогічними ідеями та технологіями; вільного розвитку та руху усіх видів освітніх послуг; вільного вибору місця отримання, рівня та якості освіти, і як результат – удосконалення здібностей і поведінки, ставлення особистості, при якому вона досягає “соціальної зрілості та індивідуального зростання”, усвідомлює необхідність утримання здорового балансу нерівності між економічним ростом та соціальним розвитком, як провідний чинник у реалізації інтеграційних зусиль нації, що здійснюють зорієнтований вплив на формування тенденцій світового розвитку і як ключовий компонент освітнього забезпечення сталого розвитку цивілізації.

УНІВЕРСИТЕТСЬКА СИСТЕМА ОСВІТИ – це консорціум, комплекс, об’єднання університету та стан науки, культури, охорони здоров’я, спорту, місцевого самоврядування, різних рівнів освіти, у тому числі із загальноосвітніми школами, банками, фірмами, підприємствами, корпораціями, які об’єднані на добровільних засадах для сумісного досягнення суспільно значимої мети та утворюють мережу здобуття знань, ефективного доступу до інформації, навчання, дослідження, виховання та формування нового світогляду вільної людини, розповсюдження та поєднання новітнього знання та досвіду, культури, які урізноманітнюють сферу освітніх та наукових послуг країни, підвищують її конкурентоспроможність на світовому ринку, відроджують національні традиції стародавньої Києво-Могилянської

академії з розповсюдження освіти та ідей серед населення шляхом об'єднання суспільства навколо центрів високого рівня освіти як у столиці, так і у регіонах, як осьова структура у XXI столітті, що приймає нову інтелектуальну роль та етичну місію по розповсюдженню цінностей сталого розвитку.

СТРАТЕГІЯ (від. гр. *strategia* < *stratos* військо + *ago* веду) – 1) складова частина військового мистецтва, що являє її вищу сферу; охоплює питання теорії та практики підготовки збройних сил до війни та її проведення; тісно пов'язана із політикою держави та знаходиться у безпосередній від неї залежності; 2) мистецтво керівництва суспільною, політичною боротьбою; загальний план ведення цієї боротьби, що виходить із розташування та співвіддалення основних сил, як класових та політичних на даному етапі історичного розвитку [14, с. 486].

ШТАТ (від. лат. *status* – стан, положення) – 1) постійний склад співробітників будь-якої установи; 2) штатний розпис, що затверджений відповідними органами, перелік чисельного складу співробітників будь-якої установи з визначенням посад та окладів [14, с. 580].

ЯКІСТЬ ЖИТТЯ – це ступінь відповідності умов і рівня життя науково обґрунтованим нормативам або певним стандартам. Визначають показники рівня життя, які характеризують споживання, тривалість життя і вік активної працездатності та соціальної мобільності населення, що відбиватимуть ступінь їх відповідності суспільно необхідним вимогам [20, с. 240-241]. За нормативами та стандартами споживання виокремлюють чотири рівні життя населення:

- достаток – дозволяє користуватися всіма благами, що забезпечують всебічний розвиток людини;
- нормальний рівень – забезпечує раціональне споживання за науково обґрунтованими нормами, що дає людині змогу відновлювати свої фізичні та інтелектуальні сили;
- бідність – споживання відбувається на рівні збереження працездатності як нижньої межі відтворення життєвих сил;
- злиденність – забезпечує мінімально припустимий за біологічними критеріями набір благ і послуг, споживання яких дозволяє підтримувати лише життєздатність людини.

ЯКІСТЬ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ОСВИТИ визначається, по-перше, змістом її етичних та педагогічних принципів, по-друге, культурою оцінки як невідторгненої складової і яка, у свою чергу, тісно пов'язана з успішною демократизацією системи вищої освіти. Якість університетської освіти є багатомірною концепцією, що охоплює усі її функції та форми діяльності: навчальні та академічні програми, наукові дослідження і стипендії, комплексність кадрового складу, студентів.